

KÖKTÜRK, Erol, “2008 Penceresinden Kentlerimiz ve Kentleşmemiz”, *Today’s Metropol Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 13, Haziran 2008, s: 120-123.

2008 Penceresinden Kentlerimiz ve Kentleşmemiz...

Prof. Dr. Erol KÖKTÜRK

2008 yılı ile birlikte ülkemiz, birçok alanda olduğu gibi kentlerimiz açısından da önemli bir sürece girdi... Bir olağanüstü gelişme olmazsa, bir yıl sonra yerel seçimler yaşanacak... Bilinen deyimle, kentlerimiz, yerel yönetimlerimiz, seçilmiş yöneticiler “seçim sath-ı mailine” girmiş durumdadır...

Türkiye kentleri hem ulusal, ama aynı zamanda uluslararası birçok gelişme ile karşı karşıyalar... Ulusal olanları sonraya bırakalım...

Küreselleşme olgusu, kentler açısından da bazı taşları yerinden oynatmış durumdadır. Son 20 yılda özellikle gündeme getirilen “yerelleşme” olgusu, ulus devletlerin neredeyse alternatifi gibi gündeme gelen “kent devletleri”nin altyapısı işlevine bürünmüştür. Bir ulus devlet içinde yerelleşme, demokrasi piramidinin tabanının genişlemesini sağlarken; küreselleşme koşullarında yerelleşme, ulus devletin çözülmesinin dayanağı olabilir. Bu açıdan bakıldığında kentlerin küresel sermayenin ve ticaretin oluşturulma ve dağıtılma düğümleri olarak görev üstlenecekleri yeni tanımlar geliştirilmektedir...

Bu bağlamda başta İstanbul olmak üzere birçok metropol ve kıyı kentinde önemli dönüşümler gündeme getirilmektedir. Ya da ileride yapılacak dönüşümlerin hukuksal altyapıları kurulmaya çalışılmaktadır. Bu düzenlemelerde önemli olanın kentlerin geçmişleri, kimlikleri, tarihsellikleri, Anadolu topraklarındaki uygarlıkların kentleşme tortuları, kentte yaşayanların sosyolojileri değil, kentin küresel ağın düğüm noktası olarak üstlenmesi tasarlanan işlevidir... Bu nedenle projelerin ve tasarımların çoğu “kentliye karşı” uygulanmak istenmekte, bunlarda ısrar edilmektedir.

Kuşkusuz ülkemizdeki kentleşme sürecinin 60 yılda geçirdiği evrim, bazı olumlu çabalara karşın, savunulacak ve sahiplenilecek bir evrim değildir. İçinde yasadışılığı, plansızlığı, kuralsızlığı, bol imar aflarını barındıran bu sürecin yanlışları, yeni yanlışların gerekçesi olmamalıdır. Ülkemiz kentlerinin evrensel standartlarda kent olması, kentleşmemizin stratejik planlama temelli gelişmesi hepimizin isteği olmalıdır.

Ama bilinmektedir ki, ülkemizde kentleşme de içinde olmak üzere birçok konudaki temel eksikliğimiz “strateji” noksanlığımızdır... Uzun erimli düşünmek ve davranmak, neredeyse bize göre değildir. Oysa girmek istediğimiz izlenimi uyanan, ama tersi olarak da alınmak istenmediğimiz izlenimi kesin olan AB’nin ülkeleri, kentleşme konusunda stratejik planlarını çoktan yapmışlar ve imar yasalarını bu plana göre ve AB müktesebatı çerçevesinde yenilemişlerdir.

Örneğin imar mevzuatımız konusunda çokça esinlendiğimiz Almanya, 2001 yılının haziran ayında Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı üzerinden ilgili taraflara bir çağrı mektubu göndermiş, bu mektuba 100’den fazla belediye ilgi göstermiştir. Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Araştırma Kurulu üzerinden eşgüdümlenen “Kent 2030” projesi kapsamında, toplam 33 katılımcı kent ve bölge ve 54 araştırma enstitüsü birlikte çalışarak 21 model geliştirmişlerdir. 18 ay olarak tasarlanan bu süreç için 14 milyon Euro bütçe ayrılmıştır. Yoğun çalışmalar sonucu hazırlanan uzun süreli gelecek tasarımları geri

dönüşümlü olarak çok kere değerlendirildikten sonra, 2003 yılında “Kent 2030” strateji planı benimsenmiştir.

İşte hem bu plana hem de AB hukukuna göre, alman İmar Yasası 2005 yılında tümünden gözden geçirilmiş, geliştirilmiş ve yenilenmiştir.

Yani çağrı, katılım, yerel yönetimler, uzman kuruluşlar, enstitüler, birlikte çalışma, tartışma, uzlaşma gibi kavramlar sürecin anahtar kavramları olarak belirginleşmektedir... Bunlar, aynı zamanda bizim eksikliklerimiz olarak da ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme koşullarında kentlere biçilen yeni kimlikleri doğru okumak, kentleşmemiz için yeni bir yol haritası belirlemek, ama bunu yaparken sabırlı bir katılım sürecini örgütlemek, biçimsel değil özde bir katılımın gereğine inanmak, uzlaşma aramak, sahiplenme zeminini yaygınlaştırmak gerekmektedir.

2008 yılına ülkemiz “Dönüşüm Alanlarında Kanun Tasarısı Taslağı” tartışmalarıyla girmektedir. Oysa ülkemizin bu yıla yeni bir İmar Yasası ile girmiş olması iyi olurdu. Bu temel yasa ile ilgili yapılan tartışmalar, 10’dan fazla taslaktan sonra 2005 yılında hazırlanan son taslak aniden askıya alınmış, “Kentsel Dönüşüm” diye başlatılan tartışmalar günümüze kadar sürmüştür. Bu konuda bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Bir uzlaşma arayışı da göze çarpmamaktadır.

Kentsel dönüşüm kuşkusuz önemlidir. Ama kentsel dönüşümü, İmar Yasası’nın önüne geçirecek acil gerekçeler nelerdir? Düşündürücü birçok konu vardır... Sanırım en önemlisi kentlere bakış konusudur. Kentleşmeyi yalnızca ekonomi ya da maliye temelli bir süreç olarak algılamak yanlış, kentlerimizin birçok değerini yitirmesine neden olabilir. Olmaktadır. Kentleri rant merkezleri olarak görme yanlış, kentin tüm değerlerinin düşmanıdır. Bu yaklaşımlarda, geri dönüşlerin olanaksız ya da maliyetinin yüksek olması söz konusu olabilir. Bu nedenle hemen, şimdi, yabancı sermaye istiyor diye, parçacı alelacele bazı projeleri uygulamaya koyma süreci doğru görünmemektedir.

Kentleşmemizin daha çok, planlama, sosyal politikalar, kültür politikaları, kentleşme-kentileşme eklemli yaklaşımlarla ele alınması gerekmektedir. Ekonomi de kuşkusuz önemlidir, ama bu parametrelerin önüne konulmamalıdır. Planlamanın bu sürecin olmazsa olmazı olduğu içte sindirilmelidir. Planlamanın iç hiyerarşisinden ödün verilmemelidir. Ancak sürecin böyle gelişmediği görülmektedir. Bir özel yasanın tasarısı olabilecek olan Dönüşüm Alanları Kanun Tasarısı Taslağı’nda, “*Dönüşümün üst kademe planlarda revizyon veya değişiklik yapılmasını gerektirmesi halinde, üç ay içinde gerekli değişiklikler yapılır,*” önerisi yapılabilmektedir. Bunun yasalaşmasını kabul etmek bir yana, öneriliyor olmasını kabul etme olanağı bile yoktur. Böyle niyetler kurularsa, kentlerimiz açısından hangi hiyerarşiden, hangi bütünden söz edilebilir? Bir proje için üst ölçek planı değiştirmek... İnanılır şey değildir...

Tek başına bu yaklaşım bile 2008 yılına sıkıntılar içinde girdiğimizin göstergesidir. Bazı kavramları, niyetlere göre tanımlama olanağı yoktur, olmamalıdır. Kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kent planlama denilince, “bana göre” diye bir tanımın geliştirilememesi gerekir. Bu konuda çoktan uzlaşmış, tartışmaların gerilerde bırakılmış olması gerekir... Ama daha işin başında olduğumuz anlaşılmaktadır.

Kentlerimizi yeniden planlamalıyız... Bu yeniden planlamanın kurallarını genel bir yasa koymalıyız. Yürürlükte olan 3194 sayılı yasa yürürlüğe girdiği gün yetersizdi. 22 yıldır bu biçimiyle yürürlüğünü sürdürdü. Ama bu yetersizlik, başta depremler olmak üzere ülkemize çok pahalıya mal oldu, olmayı da sürdürüyor. Bu nedenlerle genel yeni bir yasa önceliklidir. Ve bu genel yasa, İmar Yasası’dır. İmar Yasası, 780.000 km² olan ülke topraklarımız için kurallar koymalıdır. Bu yapıldıktan sonra özellikli alanlar için, bu genel yasadaki kapsama ve

bütüne uygun özel kurallar konulmalıdır. Şimdi yapılan gibi, bu bütünü parçalayarak, her parça için ayrı kurallar koymaya kalkmak, bu parçalardan bazılarını da bütünün üstüne çıkarmaya kalkmak, kentleşme metodolojisiyle uyuşan bir yaklaşım değildir. Çünkü kent planlama, genelde, ekonomik olmak, adil olmak, toplum yararını gözetmek, esnek olmak, uygulanabilir olmak, kapsamlı olmak, ileriye dönük olmak hedeflerini koyan bir araçtır.

Genel olarak bu planlama yaklaşımının “yönetim” kavramıyla bütünlenmesi zorunluluğu vardır. Yani kentlerin yönetimi kavramı önemlidir, önemsenmelidir. Bu yapılırken, kentlerin seçilmiş ve atanmış yöneticilerini düşünmek gerekmektedir. Yoğun tartışmalardan sonra şubat ayında yürürlüğe giren 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”la birlikte, 5.000 nüfus tabanına bağlı olarak belediyelerin sayısı 2.101’e düşmüştür. 1.166 belediye kapanırken, 42 yeni ilçe kurulmuştur. Bu yeni yapılanma içinde belediyeler, başkanları, meclis üyeleri, encümen anlayışları açısından göz önünde tutulmalıdırlar. Seçilmişler-atanmışlar ilişkisi yeniden düzenlenmek zorundadır. Çünkü yerel yönetimlere, özellikle de belediyelere yönelik düzenlemeleri, bir nicelik düzenlemesine indirgememek gerekir. Başta vesayet ilişkisi olmak üzere, niteliksel düzenlemeler de önemlidir. Çabaların iyi işleyen bir yerel yönetim modeline yönlendirilmesi gerekir. Bu yapılırken yönetim anlayışı-denetim ilişkisi de birlikte düşünülmesi zorundadır... Kentlerimiz, yönetilebilir bir eşikte tutulmak zorundadırlar... Yönetilemez duruma gelmeleri ya da getirilmeleri, zararın boyutlarını büyütmektedir.

Kentlerimiz üzerine düşünürken, üzerinde durulması gereken önemli bir “kavram”, “yarar” kavramıdır. “Kimin yararı?”, Basit bir sorudur, ama stratejiktir. Özel, genel, kurumsal, kamusal, toplumsal... Hangi yarar? Bunlardan kamu yararı ile toplum yararı, çoğunlukla aynı anlamda kullanılan kavramlardır. Bilindiği gibi “idare hukuku”nun temelini de kamu yararı oluşturur. Kamu kurumları tüm eylemlerinde kamu yararını gözetmelidirler. Ama bu durumda kamu yararını yönetenlerin yararından kurtaracak, toplum yararına yaklaştıracak düzenek hangisidir? Ters durumda her yönetici kamu yararı savunusunun ve görüntüsünün ardında kendi öznel niyetlerini uygulamaya koyabilir, ki ülkemizde çoğunlukla olan budur. Gerçek kamu yararı, toplum yararına yaklaşan kamu yararı kent yönetimlerimizde nasıl gerçekleştirilecektir?

Kamu yararının toplum yararına yaklaştırılmaması, kentleşmemizin toplum yararını gözeterek geliştirilmemesi, bir önemli olguyu ortaya çıkarmıştır: *yeni kent yoksulluğu*... Bu kavram da, üstesinden gelinmediği zaman, sağlıklı kentleşme süreçlerini tehdit eden bir kavramdır. Küresel ticaret ve finans politikalarının çevre ülkelere dayattığı ekonomi politikaları, bu ülkelerde toplumsal yapıyı kökünden etkileyecek değişimler ortaya çıkarmıştır. Dünyada bir yandan, hem finans hareketlerinin hem de ticaret hareketlerinin daha nasıl küreselleşebileceğine kafa yorulurken, diğer yandan da “*küresel finans ve ticaret politikalarının yoksullaştırdığı, yoksulluğunu kalıcı duruma getirdiği insanları, bölgeleri, hatta ülkeleri nasıl ve ne biçimde yeniden liberal sistemin çarklarına katarız?*” sorusuna yoğun biçimde yanıt aranmaktadır.

Küresel finans ve sermaye hareketlerinin ortaya çıkardığı yeni sermaye birikim süreci, çevre ülkelerde küresel kentlerin oluşumunu ve gelişimini de gerekli görmektedir. Bu noktada yeni sermaye birikim modeli, çevre ülkelerin küresel kentlerinin yüksek binalarında nitelikli iş gücüyle gelişirken, kentlerin diğer yerlerinde farklı yoksulluk tabloları oluşmaktadır. Kapitalizmin yücelttiği küresel kentler, ülke içinde de cazip alanlar durumuna gelmekte, kırsal kesimden yönelen göç dalgasıyla birleşince ortaya dramatik tablolar çıkmakta, aynı küresel kent içindeki gelir ve tüketim kalıplarını aşırı ölçüde farklılaştırmaktadır. Bu, aynı zamanda, kentte yaşayan insanlar arasındaki yaşam kalitesi farklılıklarının da göstergesi niteliğindedir. Metropol kentlerdeki kamu hizmet anlayışı insanlar arasındaki yaşama kalitesi farklılıklarının oluşmasında da önemli bir etkidir. Bu bağlamda bakıldığında, gerek arazi kullanımı, toprak rantlarının yaratılması ve paylaşılması, kamuya döndürme düzeneklerinin geliştirilmesi, planlama sürecinin bu süreçteki önemi ve işlevleri; gerekse yapılaşma süreçleri açısından

ortaya çıkan durum, yoksulluk-varsıllık ilişkisinin kentsel alanlardaki boyutları üzerinde düşünülmesi gereken önemli sonuçlardır.

Bu bağlamlarda da düşünöldüğünde, kent planlama ve kent yönetimi kavramlarıyla asla ayrıık düşünölmemesi gereken iki önemli kavrama ulaşılmaktadır: “denetim” ve “katılım” kavramları... Kentleşmemizin toplumsal yarar doğrultusunda gelişmesini de sağlayacak bu kavramların işlerlik kazanmasının önemli koşulu, demokrasidir. Kent demokrasisini güçlendirmektedir.

Kentlerin dünya ölçeğinde sıkıntılı bir sürece girdiklerini uzmanlar belirtmektedirler. “Kentlerin bunalımı” olarak nitelenen bu süreçten çıkışın çeşitli yolları üzerinde düşünölmektedir. “Kent bir bunalım içindedir,” tanısı yapılyorsa, tedavi için “daha fazla demokrasi”ye inanmak zorunluluğu dile getirilmektedir. Katılımcı demokrasiye inanmak, karar süreçlerine katılımı yaygınlaştırmak, özendirmek, katılıma inanmak gerekmektedir.

Kentleri demokrasinin beşiği yapma hedefi önemlidir. Yoksa Isaac Asimow’un dediği gibi, “uygarlığın beşiği olan kentler, uygarlığı tehdit eder duruma” gelebilirler...

Kentlerimizde mekanların doğru kullanılması, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, ulaşım, kıyılaşma sorunları, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi, su, küresel ısınma, sağlıklı bir çevrede yaşama, deprem, güvenlik, kültür, kentlerin çok kültürlü yapıları, çocukların-gençlerin-kadınların-yaşlıların özel sorunları, eğitim, boş zamanları değerlendirme, çalışma, ulaşım, eğlenme, kentsel dönüşüm, yenileme, kentsel yaşam kalitesi gibi bir dizi konu üzerinde düşünmek, genel çözümlerin yanı sıra kentlere özgü çözümler üretmek gerekmektedir.

Metropol Akademisi sayfaları, kentler üzerine, kentliler üzerine, gelecek üzerine düşünme sayfalarıdır... Kent sorunları üzerine kafa yoran uzmanları sayfalarına konuk etmeyi sürdürecektir.

Kentleşme süreci önemlidir ve bu önemi azalmadan sürecektir. Kentlerimiz için yapılan doğru işler, gelecek yolculuğunu doğru bir rotada sürdürmemiz anlamına gelecektir. Bu doğru rotayı bulma sabrını göstermek, başta karar alma yetkisini elinde tutanlar olmak üzere, sürecin tüm paydaşlarına düşmektedir.

Yerel seçim atmosferinde yaşayacağımız 2008 yılında, burada dile getirilen genel, ama yanı sıra birçok diğeri sorunun tartışılması, çözümler aranması dileğimizdir. Doğruyu, iyiyi arama arayışlarımıza tüm okurlarımızın da katılması bizlere güç verecektir.